

ISSN
2547-989X

Sinop Üniversitesi
Sosyal Bilimler Dergisi

Araştırma Makalesi

Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7 (2), 1833-1852

Geliş Tarihi:19.09.2023 Kabul Tarihi:25.09.2023

Yayın: 2023 Yayın Tarihi: 15.10.2023

<https://doi.org/10.30561/sinopusd.1362862>

<https://dergipark.org.tr/sinopusd>

İSTANBUL BALAT AYA TAKSİARHI KİLİSESİNDEKİ ZULOPETRA (DELİKLİ TAŞ) İÇİN BİR DEĞERLENDİRME

Emine Sibel HATTAP*

Öz

İnsanın varoluşundan itibaren taş ile yakın ilişkisi olmuştur. Taşın doğadaki tüm malzemelerden daha uzun ömürlü olması, barınak işlevi, avlanırken silah, mağaradaki ilk sanat eserini yaratırken kalem olarak kullanılması, ateşin taş ile yakılabilmesi, ilk tekerleğin taştan yapılması, buğdayın taş ile öğütülmesi, süs eşyası olarak kullanabilmesi ve nihayetinde taş ile şifa bulunduğu inanılması gibi sebepler ile insan ve taş arasında bağ kurmak pek çok açıdan mümkündür. Doğada bulunan farklı renklerde taşlar, az bulunan taşlar ve kristaller, doğal etkenlerle ilginç şekiller almış, taşlar hakkında efsaneler söylenmiş ve özel güçleri olduğuna inanılarak yüceltilmişlerdir. Çok tanrılı dinlerden, tek tanrılı dinlere, dünyada ve Anadolu'da birçok yerde delikli taşlardan geçilerek, şifa bulunduğu ya da günah testi yapıldığı bilinmektedir. Çalışmada, bu delikli taşlar içinde mimari bir eleman olarak da bir su kanalının ağız olduğu varsayılan Zulopetra'nın (Delikli Taş), kutsal olma hikayesi, 1263 pandemisi esnasında Konstantinopolis'e getirilmesi, İstanbul Balat Aya Taksiarhi Kilisesi'ndeki Ayios Nikolaos Ayazması'na konması, eski Rumca kaynaklar araştırılarak değerlendirilmiştir. Zulopetra, günümüzde Hristiyanlık inancına göre kutsal olan ve şifa verdiği kabul edilen İstanbul'daki tek delikli taş olması bakımından da önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: ZuloPetra (Delikli Taş), Balat Aya Taksiarhi Kilisesi, Delikli Taş Kültürü

Evaluation of "Hole Stone" Zulopetra in İstanbul Balat Aya Taksiarhi Church

Abstract

Mankind had a close relationship with stone since the beginning of existence. It is possible to connect this mankind with stone by the reasons that stone is more durable than other substances in nature, by functions as shelter, as a weapon in hunting, as being used as a pen while creating the first work of art, using stone to make fire, the first wheel being made of stone,

* Doç. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Mimarlık ve Şehir Planlama Bölümü, sibel.hattap@msgsu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-3616-4421>.

wheat processing by stone, using as ornaments and finally, the belief of finding healing with stones. Many legends are being told about stones with different colors in nature, rare stones and crystals, taken interesting shapes by natural forces and praised by the belief of holding special powers. From polytheistic religions to monotheistic religions, around the world and in many places in Anatolia, it is known that going through a hole stone is used for healing purposes and as a in test. In this study, within these stones, the story of Zulopetra (Hole Stone) which is also considered to be a water duct entrance as an architectural element becoming holy, being brought to İstanbul during the 1263 pandemic, being placed in the Agios Nikolaos Spring in Aya Taksiarhi Church in İstanbul Balat is evaluated by examining old Greek resources. Zulopetra holds importance being the only hole stone in İstanbul that is considered holy and healing according to the contemporary Christian faith.

Key Words: ZuloPetra (Hole Stone), Balat Aya Taksiarhi Church, Perforated Stone Culture

Giriş

Taşın kullanımı, insanlık tarihi boyunca, dinsel inanışlarda yaratılışa, bilimsel çalışmalarda ise tarihsel süreçte ilk görüldüğü noktaya kadar gitmektedir. Tek tanrılı dinler, insanın topraktan yaratıldığını anlatırken, bilimsel çalışmalarda ise, insanlığın hafızası ilk defa taşla okundu. İnsanın taşla olan serüveni, var oluşuna kadar uzanmaktadır. Tek tanrılı dinlerde beşerin menşei toprak olarak işaret edilirken taşın da jeolojik olarak toprakla ilişkisi vardır. Dolayısıyla insan ve taş arasında bağ kurmak pek çok açıdan mümkündür. İnsanoğlunun uygarlaşma yolculuğunda kullandığı ilk alet hatta silahı, şekil verdiği taştır. Taş sayesinde kendini savunmuş ve karnını doyurmuştur. Yine insanın ilk sanatsal eylemi olarak nitelenen mağara duvarları resimleri de taş marifetiyle yapılmıştır. Çizdikleri resimlerden, avlandıkları ok uçlarına kadar insanlığın ilk izleri taştadır.

Krallar büyük savaşlardan nasıl kahramanca çıktıklarını taşlara yazmıştır ya da taş tapınaklarda tanrılara övgüler yapılmıştır. Taş; sığınak, silah, süs objesi olmuştur, ilk buğday taş ile öğütülmüştür. Zaman içinde taş, insanların temel ihtiyaçları; barınma (barınak olarak taş), beslenme (avlanma aracı olarak taş), korunma ve savunma (silah olarak taş) kullanımından evrilerek ruhani ihtiyaçları karşılamak için de kullanılmıştır. Taşın bu evrimi, farklı kültür ve kültürlerde tapım aracı olarak kul-

lanıldığı zaman da karşımıza çıkmaktadır. Bu karşılaşma arkeolojik verilerle desteklenir. Sözü edilen evrim politeistik dinlerde yoğun olarak görülmektedir. Taşlardan yapılan yontuların kullanım alanları, büyük tapınakların en kutsal alanlarından, sıradan halkın evlerine, hatta insanların üzerlerinde taşıdıkları muskalara kadar değişim göstermiştir.

Taşın şifa verme özelliği günümüzde hala alternatif tıp alanında kullanılırken, M.Ö. 4. Yüzyıldan itibaren Ege ve Akdeniz’de kullanılmaya başlayıp, sonraları daha geniş bir coğrafyaya yayılan çakıl taşı (Podima) döşemelerin, hem yazın ısıtıldığı, suyun buharlaşması ile etrafa serinlik verdiği, hem de üzerinde yürünürken ayak masajı yaptığı, aynı zamanda ruhsal şifa verdiği inancı yaygındır.

Doğada farklı renklerde taşlar, az bulunan taşlar ve kristaller, doğal etkenlerle ilginç şekiller almış taşlar hakkında efsaneler söylenmiş ve özel güçleri olduğuna inanılarak yüceltilmişlerdir.

Doğa ile ilişki içinde olduklarını iddia eden Pagan kültürlerinde bu taşların yoğun olarak kullanıldığı görülmektedir. Kelt inanışlarındaki Hag Stone veya Adder Stone, Türk kültüründeki yağmur yağdırdığına inanılan Yada taşı, Quechua şamanlarının kullandığı Pi Stone bunların başlıca örneklerindedir.

Taşın bu evrimi ilk çağlardan günümüze kadar gelmiş, inançlar öncesi dönemden semavi dinlere kadar birçok alanda kendine yer bulmuştur.

Taş ve taşın kutsiyeti zamanla Hıristiyanlığa da geçmiştir. İsa'nın oniki havarisinden birinin ismi dahi Simon Petrus'tur. Petrus Yunan dilinde "taş-kaya" manasına gelmekle birlikte İsa Mesih havarisi Simon Petrus'a atfen " ben kilisemi kayanın üzerine inşaa edeceğim" demiştir. İsa'nın çarmıha gerilmeden önce bağlanıp kamçılandığı taş yine Fener Rum Patrikhanesi'nde bulunmaktadır. İncildeki ayetlere göre, İsa'nın mezarı kaya mezarıdır.

İsa Mesih'in mezarı olduğu iddia edilen Kudüs'teki "kutsal mezar kilisesi" çeşitli taş oyuntuları ve kaya mezarlarını bünyesinde barındırmaktadır. Hıristiyan

inancında taşın ve kayanın bunlar gibi örneklerine rastlanmaktadır. Çalışmanın konusu olan Balat Aya Taksiarhis Kilisesi'nde Zulopetra (Delikli taş) Hristiyanlık tarihindeki kutsal taşlar için bir örnektir. Ayrıca İstanbul'da kutsal tek delikli taşır.

1. Dünyada ve Türkiye'de Delikli Taşlar

Dünyada ve Türkiye'de çok fazla kutsal ve delikli taş örneği vardır. Bu taşların ve kutsal mekânların, güneşin doğuşu ve batışı ile yıldız haritalarıyla ilişkilendirildiklerine dair fikirler öne sürülmektedir.

Diğer yandan ise delikli taşlar, kutsal veya şifa verici olarak tanımlanmaktadır. İngiltere'de Madron'a bağlı Cornwall bölgesinde sık ziyaret edilen Men-an-Tol olarak adlandırılan delikli taş bulunmaktadır. Efsaneye göre taştaki delikten geçen insanlar hastalıktan kurtulur. Çocuklar, üç kez çıplak geçirilerek tüberküloz ve raşitizmden iyileşirler. Yetişkinlerin romatizmadan kurtulmak için delikli taştan dokuz kez geçmeleri gerekir (Koç, 2022:96).

Görsel 1: *Men-an-Tol: İngiltere, Madron, Cornwall*

(<https://www.britainexpress.com/counties/cornwall/ancient/men-an-tol.htm>)

Kıbrıs'ta bulunan delikli taşlar genellikle hasta çocukların götürüldükleri yerlerdi. Bu çocuklar taşlara iki kadın tarafından götürülürdü. Biri çocuğu deliğin bir tarafından sokarken, diğeri karşı taraftan alırdı. Bu arada “Gali Yenega, al çocuğunu ver çocuğumu!” denirdi. İşlem üç kez tekrarlandıktan sonra hastanın giysilerinden kesilen kumaş parçası taşın üzerine, ya da oradaki bir ağaca, genellikle de Mosphilia adıyla bilinen alıç ağacına bağlanırdı (Bağışkan'dan aktaran Koç, 2022).

Nevşehir-Hacıbektaş Delikli Taş, Nevşehir ili Hacıbektaş ilçesi Çilehâne veya Arafat Dağı adı verilen tepede yer almaktadır. Hacı Bektâş-ı Velî'nin içinde çile çektiğine inanılan bu kaya kitlesi, Alevi-Bektaşilerce kutsal sayılmakta ve sıklıkla ziyaret edilmektedir. Ziyaretçilere göre, günahkâr olan kişiler çok ince ya da zayıf bir bedene sahip olsalar da buradan geçemeyeceklerdir. Günahsız olanların ise fazla kilolu ya da yaşlı da olsalar buradan geçeceklerine zira bunların geçtiği sırada taşın genişleyerek o kişiye yol vereceğine inanılmaktadır. Buradan geçenlerin günahlarından temizlendiğini düşünerek büyük bir mutluluk duydukları geçemeyenlerin ise üzüntü duydukları ve adak kurbanlar keserek günahlarından arınmaya çalıştıkları ifade edilmektedir. Anlatılanlara göre Çilehâne'ye gelen ve onunla sohbet eden erenlerden birinin odanın çok karanlık olduğu ve ışık girecek bir yerinin olmadığını söylediği ve Hünkâr'ın duvara yumruk vurmasıyla beraber bu deliğin açıldığı kabul edilmektedir (Kozan'dan aktaran Karaoğlan, 2022). Birçok delikli taşta şişman da olsa günahsızların içinden geçebildiği, günahı olanların ise zayıf da olsa taşta sıkışıp, geçemediği inancı çok yaygındır.

Yunan kaynaklarında Büyükçekmece-Çatalca dolaylarında iki Zulopetra olduğundan söz edilir. Bunlardan bir tanesinin günümüzde Beylikdüzü bölgesinde kalmış olan eski adıyla Gardas köyünde olduğu bilinmektedir. İkincisi ise Kara Murat'tadır.

Zulopetra'lar bölge sakinleri tarafından mucize yaratan taşlar olarak bilinmektedir. Gardas köyündeki taşın şöyle bahsedilmektedir: 'Hastalar Karayalı'dan girip güneşin olduğu tarafa doğru uzanırlar ve bunu üç kez yaparlardı. Taş hastaları iyileştirecekse Zulopetra mucizesini gösterip hastalara baskı yapardı. Kırk gün bu ritüeli tekrarlamak gerekti. Kırk gün içinde taş sonuç verirdi. Bölgedeki birçok kör ve sakat insanın bu şekilde iyileştiği iddia edildi'. Bugün bile Türkiye'deki bölge halkı taşı korumak için etrafına bir çit inşaa etmeyi ihmal etmedi. Halen pek çok insan (Türk ve Yunan) şifa bulmak ve mum yakmak için Zulopetra'yı ziyaret ediyor. Zoulopetra'nın bir zamanlar Konstantinopolis'e taşındığını, ancak mucizevi bir şekilde şu anki yerine geri döndüğünü de söylentiler arasındadır.

(<https://users.sch.gr/deshourmou/TSAKILI/gardas.htm>dir.<https://users.sch.gr/deshourmou/TSAKILI/gardas.htm> 1)

Kırgızistan'da, Makedonya'da, dünyada pek çok ülkede ve Anadolu'da Niğde'de, Isparta'da, Malatya'da, Kayseri'de, Gaziantep'de daha pek çok kentinde delikli taşlar ve onlara inanış hikayeleri vardır.

2. İstanbul Balat Aya Taksiarhi Kilisesi

Aya Taksiarhis Kilisesi, İstanbul'un Fatih ilçesine bağlı Balat semtinde yer almaktadır (Görsel: 3). İstanbul'un tarihi semtlerinden olan Balat Haliç'in güney kıyısına konumlanmıştır. Tarihi Yarımada'yı çevreleyen surlarda bulunan yirmi kapıdan biri de eski adı "Palation" olan Balat Kapısı'dır (De Carbo gnano'dan aktaran Yılmaz, Ö.2018: 6). Fatih ilçesi Ayvansaray Mahallesi'nde 296 pafta 1880 ada 1 parselde, Ayan caddesi Tamburacı Sokak ile Aynalı Dükkân Sokağı'nın kesiştiği yerde, Ayios Stratis Rum Ortodoks ya da diğer adıyla Taksiarhes Kilisesi içinde tek örnek olarak iki farklı ayazma bulunmaktadır. Biri Aya Nikolaos Ayazması diğeri ise Zulopetra Ayazması'dır. Ayios Nikolaos Ayazması 10.11.1973 yılında tescillenmiştir. 7502 numaralı kararda kilise ile tescillenen sayılı ayazmalardandır (Ordu, M. 2021:74).

Görsel 2: İstanbul Balat Aya Taksiarhi Kilisesi

(<https://www.google.com/maps/search/balat+kap%C4%B1+aya+strati+taksiarhi+rum+ortodoks+kilisesi/@41.0320108,28.9364666,16.25z?entry=tt>)

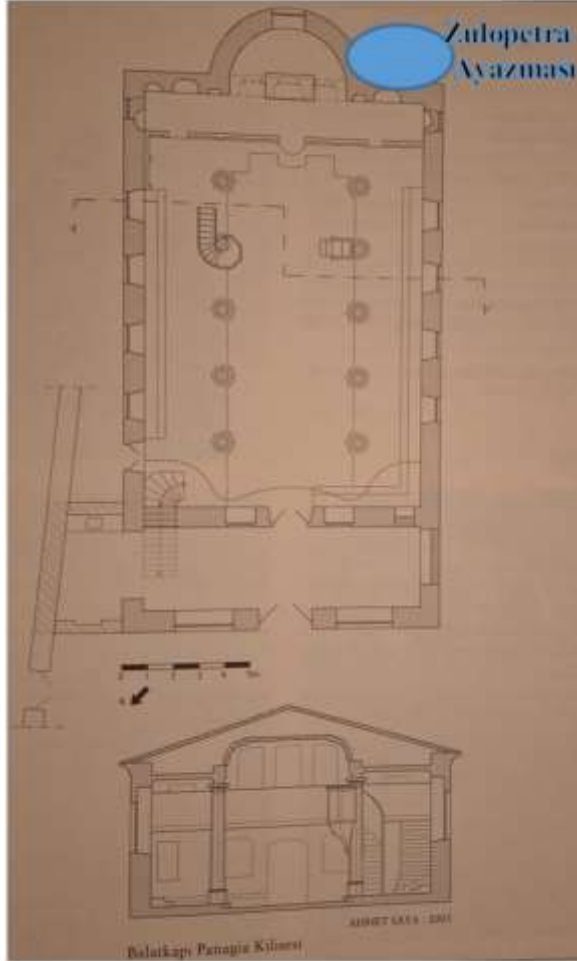
Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Döneminde Balat semti yerleşimcileri, farklı etnisiteye mensuptur. Semtte Müslümanların dışında yoğun olarak Museviler onlardan sonra Rum ve Surp Hreşdagabet Kilisesi etrafına yerleşmiş 800 kadar evden oluşan Ermeni nüfus bulunmaktaydı (Kömürcüyan, E. Ç. 1952: 20-21).

Görsel 3: İstanbul Balat Aya Taksiarhi Kilisesi (<https://kulturenvanteri.com/tr/yer/taksiarhes-rum-kilisesi-balat/#15.13/41.03073/28.947018->)

Balatkapı Aya Taksiarhi Kilisesinin bulunduğu semt günümüzde de aynı adlı mevcut bulunan Ayazmasından hareketle Zoro Petra olarak tanımlanmıştır (Keremaus, 1904- Karaca, Z. 2018,s. 302), kilisenin 1729 yılında Balatkapı bölgesinde çıkan yangında tarhrıp olduğu belirtilir (Karaca, Z. 2018: 302), Kilisenin bir numaralı kitabesine göre Patrik I. Konstantios döneminde (1830-1834) yeniden yapılmış ve 17 Eylül 1833 yılında tekrar ibadete açılmıştır. Balatkapı Aya Taksiarhi Kilisesi, iki numaralı kitabesine göre, görev yapan I. Patrik Bartholomaios döneminde 1999 yılında restore edilmiştir. Rum Ortodoks kilisesidir. Balatkapı Aya Taksiarhi Kilisesi

yüksek duvarlar ve konutlarda çevre geniş bir alanın güney batısında yer alır. Avlunun doğu ve kuzey doğusunda konutlar, kuzeyinde ise günümüzde kullanılmayan Balat Özel Rum Okulu vardır, avluda kilisenin kuzeyinde Zulopetra taşının yer aldığı Mikhael ve kilisenin apsisine güneyde bitişik Hagios Nikolaos Ayazması bulunmaktadır (Karaca, Z. 2018: 304-305).

Görsel 4: İstanbul Balat Aya Taksiarhi Kilisesi Planı ve Kesiti (Karaca, Z. 2018:301)

Görsel 5: İstanbul Balat Aya Taksiarhi Kilisesi'nde Ayios Nikolaos Ayazma görünümü,2020 (Ordu, M. 2021:77)

Görsel 6: İstanbul Balat Aya Taksiarhi Kilisesi (Karaca, Z. 2018:303).

3. İstanbul Balat Aya Taksiarhi Kilisesindeki Zulopetra -Delikli Taş

1204-1261 seneleri arasında İstanbul'u işgal eden Latinler, şehrin neredeyse tüm kiliselerine zarar vermiş, tüm kutsallarını yağmalayıp ele geçirebildiklerini Vatikan'a götürmüştür.

1261 senesinde sona eren Latin İstilalarından sonra şehre gelen Paleologos Hanedanı'nın kurucusu sayılan VIII. Mikhael Paleologos'un şehri yeniden iskân ve tadil çabaları görülmektedir. Yine, İmparator Mikhael Paleologos'un bu iskân ve tadil icraatlarının yanı sıra şehrin eski kutsiyetinin geri kazandırılarak, iade-i itibar çalışmaları yapılması olduğu da açıkça görülmektedir. Özellikle bu çalışmaların 1263 pandemisi esnasında yapması İmparatorun şehir için çok çaba harcadığının en büyük ispatıdır.

Zulopetra'nın 1263 pandemisi esnasında Konstantinopolis'e getirilmesi şehri tadil ve iade-i itibar çabası mı, yoksa gerçek bir şifa arayışı mı olduğu tam olarak bilinmemektedir.

Avrupa, tarihte pek çok salgın hastalıkla yüzleşmiş ve bu salgınların sonucunda pek çok değişiklikler yaşamıştır. Orta Çağda Roma İmparatorluğunun çöküşünün de yine salgın hastalıkların yaptığı tahribat dolayısıyla olduğu söylenmektedir. Orta Çağda kara veba olarak adlandırılan salgın hastalığın arkasındaki nedenler incelendiğinde, ilk olarak köylülerin çok fazla çocuk yapmaya başlaması ile ortaya çıktığı gözlemlenmektedir. 1250'de 75 milyon olan nüfus sürekli artmaya devam etmiştir. Artan nüfusun yanı sıra insanlar, temizlik ihtiyacından da yoksundular ve temizlenmeyi de bir erdem olarak görmemişlerdir. Diğer taraftan kilise çevresi kirliliği bir kutsallık olarak kabul etmektedir. Aziz Jerome, İsa'nın karnında bir kez yıkanmış olmayı yeterli bularak bir daha yıkanmaya gerek duyulmadığını söylemiştir (Nikiforuk, 1991: 57-58). Bu şartlarda kaçınılmaz olarak başlayan 1263 pandemisinde Zulopetra'nın İstanbul'a getirilip, Vlahernai Saray Kompleksi, Patrikhane olarak kullanılan Havariyyun Kilisesi (temel duvarları üzerinde yapılan Fatih Ca-

mii), Pammakaristos Manastırı (Fethiye Camii), Aya Theodosia Kilisesi (Gül Camii), Mikhael Paleologos'un -muhtemel- iskan politikası ile şehirde yeni yapılmış olan Maria Muhliotissa (Moğolların Meryemi Kilisesi), Pantokrator Kilisesi (Molla Zeyrek Camii) gibi bir çok kutsal mekanın kesişme noktası olan Aya Taksiarhis kilisesine yerleştirilmesi de dikkat çekici unsurlardandır.

Zulopetra'nın hikayesi şu şekilde anlatılmaktadır: Hıristiyanlığın ilk dönemlerinde Frigya-Ierapolis'te yaşayan Agapion isimli birinin Arhippos (Synaxaristis, 1818:10) isminde bir oğlu vardı ve bu çocuk felçliydi. Aldığı bilgiye göre yakın bir şehirde bir büyücü vardı ve bu gibi hastalıklara ehil biriydi.

Agapion çocuğunu alıp büyücüye gitmeye karar verir. Kolossas Kolossas (Vyzantios, 1852: .95) şehri yakınlarından geçerken 100 yıllık ağaçları görür ve bu ağaçların arasında bir dehliz vardır (Synaxaristis, 1818: 10). Bu dehlizin arkasında bir su pınarı bulunmaktadır. Bu yürüyüşten yorulan Agapion çocuğunu dehlizin yanında bırakır ve biraz su içip elini yüzünü yıkamak ister. Çocuğun yanına döner Agapion ağlamakta olan Arhippos'u görür.

Arhippos ağlayarak dehlize girmek istemektedir. Çocuğun isteğini yerine getirmek isteyip dehlizden geçen Agapion onu pınar suyu ile yıkar. O zaman hayretle çocukta bir değişim fark eder. Çocuk konuşup gülmeye başlamıştır. Çocuk mucizevi bir şekilde iyileşmiştir.

Hemen Ierapolis'e dönen Agapion başına gelen bu olayı anlatmaya başlar. Şehirde, daha önce böyle bir mucizeye kimse tanıklık etmemiştir. Hikayenin geçtiği dönemlerde Ierapolis politeistik bir inanişaya sahiptir.

Agapion mucizeler yaratan bu pınarı ve dehlizi kutsal bir mekan olarak sayar ve insanların iyileşmesini sağlamak için hikayeyi çevresine de anlatır. Buranın tedavi edici özelliği kulaktan kulağa herkes tarafından öğrenilir. Çeşitli sorunları olan insanlar bu yerden medet ummaya başlar. Özellikle küçük çocukların aileleri bu bölgeye akın etmektedir.

Ancak Kolossos halkı, Ierapolis'ten gelen yabancının meşhur ettiği bu kaynağı kıskanmaktadırlar. Agapion ve Arhippos'u bu kutsal alandan uzaklaştırıp, oradaki zenginliği kendilerine mal etmek isterler (Synaxaristis, 1818: 10).

Agapion, Allah sevgisini öne sürerek orada bir sunak inşaa eder. Sunakta çeşitli kurbanlar verilmeye başlar. Agapion kutsal alan ve sunak ile günlerini geçirirken bir gün rüyasında Başmelek Mikail'i görür. Başmelek Mikail, Agapion'a, bu yaşanan mucizeleri bizzat kendisinin yaptığını söyler. Agapion'a içinin rahat olmasını ve ona karşı olan tüm bu düşmanca tavırların biteceğinden bahseder. Ancak bunun için Hıristiyanlığı kabul edip vaftiz olması gerektiğini öğütler. Kendisini vaftiz edecek kişinin de Kilikya'da yaşayan Aziz Nektarios olacağını bildirir (Synaxaristis, 1818: 10).

Aziz Nektarios tarafından vaftiz olan adam, Kolossos'a geri döndüğünde sunağı yıkar ve onun yerine Başmelek Mikail adına bir kilise inşaa eder (Synaxaristis, 1818: 10). Putperestler bunu yıkmak için ellerinden geleni yapar fakat tüm gayretleri boşa çıkar. Amaçlarına ulaşamazlar.

Son olarak Likostraton ve Koufon nehirlerinin suyunu kullanarak buradaki kiliseyi yıkmak isterler. Oysa Hristiyan halk Başmelek Mikail'in yardımını isteyerek adamı teselli ederler (Synaxaristis, 1818: 6).

Politeist halk ise düşmanlığına devam eder ve nehir yataklarını değiştirerek kiliseye doğru çevirirler. Başmelek Mikail, kiliseye şifa bulmaya gelen çocukları, kilisenin yanında bir yere toplar. Başmelek elindeki değnekle bir taşa vurarak bir deprem meydana getirir. Kilisenin önünde bir yarık açılır ve kilisenin üzerine gelmekte olan su bu yarığa dolar. Fakat akan suyun kalan kısmı kiliseye saldıranları boğarak öldürür. Bu olayı hatırlamak için kilise 6 Eylül'de ad günü "Fone'deki Mucize" olarak kutlanır (Kefalidu, 1943).

1263'teki Pandemi esnasında tahtta VIII. Mikhael Paleologos (Diplopaleologos) vardır (Vyzantios, 1862: 378). Bizans Patriği ise Patrik Arsenios'tur (Vyzan-

tios, 1852: 522) Hikayede sözü geçen taş, o dönemde İstanbul'a getirilir, Agio Panton'da (Tüm Azizler Yortusu gününde) bir pazar günü taşı kiliseye konulur (Kefalidu, 1943).

Kilise, Balat'ta, Belisarios Sarayı yakınlarında 1055'te inşaa edilen Aya Taksiarhis kilisesidir. Özellikle çocukların bu taşın altından üç sefer geçip ayazma suyu ile kutsanmasından sonra iyi olacaklarına inanılır (Gedeon,1899: 200). 1627'de Ermeniler Kefeli Camii yakınlarındaki bu kiliseye sahip olup bu kiliseyi yıkarak yine Başmelek Mikail adına daha büyük bir kilise inşaa ederler. Zulopetra'yı restore edip yerine yerleştirirler. Başta çocuklar olmak üzere birçok insan halen bu taşın şifa dilemektedir. Mucize böyle tasvir edilmiştir (Gedeon,1899:274). Frigya'dan İstanbul'a getirilen Zulopetra halen kilisede durmaktadır, taşın kesit alınıp, petrografik analizi yapılmadığından net bilinmemekle birlikte çıktığı bölge ve görüntüsü itibarı ile karbonatlı kayaç olduğu tahmin edilmektedir. Bozunma mekanizmalarından da oldukça etkilendiği görülmektedir (Görsel 8).

Görsel 7: *İstanbul Balat Aya Taksiarhi Kilisesindeki Zulopetra -Delikli Taş (Kefalidu, T., 1943:7).*

Görsel 8: İstanbul Balat Aya Taksiarhi Kilisesindeki Zulopetra -Delikli Taş (Ali Osman Altan Arşivi).

Görsel 9: İstanbul Balat Aya Taksiarhi Kilisesindeki Zuloapetra -Delikli Taş (Ali Osman Altan Arşivi).

Görsel 10: İstanbul Balat Aya Taksiarhi Kilisesindeki Zulopetra -Delikli Taşın arka tarafı (<https://www.pontosnews.gr/440327/politika-mikrasiatika/pascha-stin-konstantinoupoli-mesa-apo/>).

Görsel 11: İstanbul Balat Aya Taksiarhi Kilisesindeki Zulopetra Ayios Nikolaos Ayazması, su tekne ve haznesi (Ordu, M.,2020:77)

Sonuç ve Öneriler

Tarih boyunca dünyada ve Anadolu’da delikli taşlar ile birlikte benzer inanışlar ve ritüeller gerçekleşmektedir. Genelde delikli taş kültü, dini inançların eşlik ettiği şifa arayışları ve günah testlerini içermektedir. Yapılan literatür araştırmalarında, genel olarak delikli taşların geçmişten günümüze dini inanışlardaki yeri ve önemi üzerinde durulduğu görülmüştür. İstanbul Balat Aya Taksiarhi Kilisesindeki Zulopetra Ayios Nikolaos Ayazması içinde yer alan Zulopeta (Delikli Taş) ise diğerlerinden farklı olarak delikli taşlar içinde mimari bir eleman olarak da bir su kanalının ağzı olduğu varsayılan bir taştır. Aynı zamanda 1263 pandemisi esnasında tam da şifa arayışlarının en yüksek düzeye ulaştığı dönemde İstanbul’a getirilip, birçok kutsal mekanın kesişme noktası olan Aya Taksiarhis kilisesine yerleştirilmesi de dikkat çekici unsurlardandır. Hristiyanlık inanışına göre kutsal olan ve şifa verdiği kabul edilen Zulopetra, İstanbul’daki tek delikli taş olması bakımından da önem arz etmektedir. Bu nedenle geçmişi çok uzun yıllara dayanan Zulopetra’nın (Delikli Taş) zarar verilmeden petrografik analizleri ve periyodik bakımın yapılması gerekmektedir. Ayrıca halk arasında anlatılan hikayelere dayanarak, daire kesitli olduğu tahmin edilen Zulopetra’nın eksik parçasının bulunması için araştırmalar yapılması da önerilebilir.

Yazarın Notu

Bu çalışmada, arşivini ve bilgilerini paylaşan, çeşitli dillerden literatür çevirileri yapan Sayın Ali Osman ALTAN’a, eski Rumca metinlerden çeviri yapan Sayın Kiryako LIAZE’ye, çevirileri için Ceren ÖZÜGÜÇ’e, destekleri için Sayın Dr. Aysel TARIM’a, çok teşekkür ederim.

Kaynakça

A-Arşiv Belgeleri

Ali Osman Altan Kişisel Arşivi.

B-Kitap ve Makaleler

Altunay, E. & Eracun, S. (2020). İstanbul'un Latin Çağı Dördüncü Haçlı Seferi, Latin İstilas ve Latin Krallığı. Destek Yayınları.

Diehl, C. (2006). Bizans İmparatorluğunun Tarihi. (Çev. A.G. Bozkurt). İlgı Yayınları.

Dikici, R. (2007). Bizans İmparatorluğu Tarihi [Şu Bizim Bizans-Byzantium 330-1453]. Remzi Kitabevi.

Gedeon, M. (1899). Vizantion Eortalogion. University of Crete.

Gür, B. & Dalkılıç, S. (2020). Anadolu Prehistoryasına Adanmış Bir Yaşam, Jak Yakar'a Armağan. Bilgin Kültür Sanat Yayınları.

Karaca, Z. (2018). İstanbul'da Tanzimat Öncesi Rum Ortodoks Kiliseleri. Yapı Kredi Yayınları.

Karaoğlan, H. (2022). Anadolu'da Delikli Taş Kültü ve Etrafında Oluşan İnanışlar. International Academic Social Resources Journal, 7 (44), 1853-1862.

Kefalidu, T. (1943). İ en to en Balata leroi Naoi Ton Taksiarhon İstoriki Stoa Zulopetra. Kefalidu Matbaası Yayını.

Koç, A. (2022). Kutsal Mekânlarda Delikli Taştan Geçme Ritüeline Arketipsel Bir Yaklaşım. Bitig Türkoloji Araştırmaları Dergisi, 1, 87-110.

Kömürçüyan, E. Ç. (1952). İstanbul Tarihi XVIII. Asırda İstanbul. (Çev. H. D. Andreas-yan). İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını.

Massavetas, A. (2013). Diadromes Sto Fanari, Ton Balata Ke Tis Vlahernes - Fener, Balat ve Vlaherna'da Gezinti. İstos Yayını.

Ordu, M. (2021). Tarihi Yarımada Alan Yönetim Planı Kapsamında Ayazmalar ve Su Kültürünün Ele Alınmasına Yönelik Bir Değerlendirme. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Kültürel Mirasın Korunması ve Yönetimi Programı.

Uca A. (2003). Kaybolmuş Folklorik Değerlerimizden Biri: Delikli Taş. A.Ü. Türiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi 21, 163-167.

Vyzantios, S. (1852). Lexikon tēs Hellēnikēs Glōssēs. Andreou Koromēla.

Vyzantios, S. (1862). Hēs Kōnstantinoupolis, ē, Perigraphē,topographikē,kai historikē. Vol.II Andreou Koromēla.

Yılmaz, M. (2018). Balat 2306 Ada Sivil Mimarlık Örnekleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

C- İnternet Kaynakları

<https://www.google.com/maps/search/balat+kap%C4%B1+aya+strati+taksiarhi+rum+ortodoks+kilisesi/@41.0320108,28.9364666,16.25z?entry=tt> (erişim tarihi, 12.09.2023).

<https://www.pontosnews.gr/440327/politika-mikrasiatika/pascha-stin-konstantinopoli-mesa-apo/> (erişim tarihi, 12.09.2023).

<https://users.sch.gr/deshourmou/TSAKILI/gardas.htm> (erişim tarihi, 16.09.2023).

<https://www.britainexpress.com/counties/cornwall/ancient/men-an-tol.htm> (erişim tarihi, 16.09.2023).

<https://kulturenvanteri.com/tr/yer/taksiarhes-rum-kilisesi-balat/#15.13/41.03073/28.947018-> (erişim tarihi, 10.09.2023)

Extended Abstract

Mankind had a close relationship with stone since the beginning of existence. It is possible to connect this mankind with stone by the reasons that stone is more durable than other substances in nature, by functions as shelter, as a weapon in hunting, as being used as a pen while creating the first work of art, using stone to make fire, the first wheel being made of stone, wheat processing by stone, using as ornaments and finally, the belief of finding healing with stones. Many legends are being told about stones with different colors in nature, rare stones and crystals, taken interesting shapes by natural forces and praised by the belief of holding special powers. From polytheistic religions to monotheistic religions, around the world and in many places in Anatolia, it is known that going through a hole stone is used for healing purposes and as a in test. In this study, within these stones, the story of Zulopetra (Hole Stone) which is also considered to be a water duct entrance as an architectural element becoming holy, being brought to İstanbul during the 1263 pandemic, being placed in the Agios Nikolaos Spring in Aya Taksiarhi Church in İstanbul Balat is evaluated by examining old Greek resources. Zulopetra holds importance being the only hole stone in İstanbul that is considered holy and healing according to the contemporary Christian faith.

The usage of stone, throughout the history of mankind could reach the creation in religious beliefs and to the first occurrence in historical process in scientific studies. Monotheistic religions say that man is created by earth, within scientific research it can be seen that there are some hypotheses that suggests that the memory of humanity could be read on stone for the first time. The relationship between mankind and stone could reach dawn of existence. Meanwhile, in monotheistic religions, it is pointed out that the origin of mankind is the earth, the earth has a geological relationship with stone. Accordingly, it is possible to establish a relationship between mankind and stone is possible in many aspects. During the process of civilization, the first tool or weapon that humans used was the stone which has given shape. They defended themselves with stones and fed themselves. Again, the pictures were drawn by humans on the cave walls which is considered the first artistic action made by stone. From the pictures drawn to hunting arrow heads, the first prints of humanity are on the stone. There are many samples of holy and holed stones in the world and in Turkey. There are some ideas being put forward that suggest that these stones could be associated with sunrise and sunset and star maps. The subject of this study, Zulopetra (Hole Stone) located in Balat Agia Taksiarhis Church is an example of the holy stones in the history of Christianity. Additionally, it is the only holy hole stone in İstanbul. Agia Taksiarhis Church is in Balat district, Fatih province in İstanbul. Balat, which is one of the historical districts of İstanbul is located on the southern shore of Haliç. One of the twenty gates on the city walls with surrounds the Historical Peninsula is Balat Gate, formerly named "Palation" (De Carbognano, narrated by Yılmaz, Ö.2018: 6). There are two different springs as one example in Agios Stratis Greek Orthodox or by the other name Taksiarhi Church located at Fatih province, Ayvansaray district with section 296, block 1880, parcel 1, at the intersection point between Ayan Road Tamburacı Sreet and Aynalı Dükkan Street. One of them is Nikolaos Spring and the other one is Zulopetra Spring. Agios Nikolaos Spring was registered on 10.11.1973. It is one of the few counted springs that is registered to the church by the ruling with the number of 7502. (Ordu, M. 2021:74). In Greek resources, two Zulopetra are located around Büyükçekmece-Çatalca. One of them is known to be located in formerly known as Gardas town, nowadays in the Beylikdüzü area. The other one is at Kara Murat. Zulopetras are known as miracle making stones by the community. The stone in Gardas Town is mentioned as: "The patients enter from Karayalı and lay down to the Sun's positions and repeat this three times. If the

stone were to heal the patients, Zulopetra would reveal its miracles and put pressure on the patients. This ritual must be repeated for forty days. The stone would give it's effect in forty days." Many blind and crippled people within the area are allegedly healed by this method. Even today, the local community cared enough to build a fence around the stone in order the protect it. Still many people (Turkish and Greek) are visiting Zulopetra to heal and light candles. It has been rumored that Zoulopetra had carried to Constantinopolis but miraculously, turned back to its current place. Between 1204 and 1261, Latins who occupied İstanbul, vandalized almost all of the churches in the city, pillaged all sacred materials they could take and sent them to the Vatican. After the Latin Occupation ceased in 1261, upon the arrival of VIII. Mikhael Paleologos who is considered the founder of the Paleologos Dynasty, reparation and settlement actions could be seen. Again, apart from Emperor Mikhael Paleologos' actions of reparation and settlement, the holy status of the city was regained, and restoration of honor endeavors could be seen. These efforts took place during the 1263 pandemic is one of the greatest proofs that the emperor has put great effort into the city. Whether bringing Zulopetra to Constantinopolis during the 1263 pandemic was done as a restoration of honor endeavor or an attempt in search for healing and cure is not known.

Throughout history, similar beliefs and rituals with hole stones have taken place in the world and Anatolia. Generally, the cult of hole stone consists of the search for healing and sin tests. In the literature research, it seems that the place and importance of the hole stones in religious beliefs from the past to present is accentuated. Zulopetra (Hole Stone) is a stone which is located in Agios Nikolaos Spring in İstanbul Balat Aya Taksiarhi Church, is also considered as a water duct entrance as an architectural element different from others. At the same time, the fact that it was brought to İstanbul during the 1263 pandemic when the search for healing reached its speak and located in Aya Taksiarhis Church which is an intersection point of many holy places is one of the remarkable factors. Zulopetra, which is believed to be holy and healing according to Christian belief, holds significance by being the only hole stone in İstanbul. Thus, petrographical analyses without causing any damage and periodic maintenance must be done to Zulopetra (Hole Stone) which has a history going back to many years. Moreover, it is suggested to make research to find the missing part of Zulopetra which is considered as circular sectioned according to the stories being told in public.